

PRATARMĖ

Mieli *Lietuvos archeologijos* skaitytojai, šis, 45-as, žurnalo tomas dienos šviesą išvydo kiek kitoks: pasikeitė tiek redaktorių kolegija, tiek turinys. Dėkoju visiems, iki šiol dirbusiems kartu, ir tiems, kas redaktorių kolegiją papildė.

Šiame numeryje išspausdinome aštuonis mokslinius straipsnius, penki parašyti anglų kalba su užsienio mokslininkais. Anglų kalba vyrauja todėl, kad vis labiau siekiame mokslinius Lietuvos archeologų tyrimus skleisti kitose šalyse, todėl ne tik šiame, bet ir būsimuose numeriuose didžioji dalis tekstų bus parašyti greičiausiai angliškai, tačiau, laikydamiesi tradicijos ir puoselėdami gimtąją kalbą, nepamiršime lietuviškų tekstų. Džiugu, kad moksliniuose straipsniuose vyrauja tarpdiscipliniškumas – jis rodo sparčiai besikeičiančią Lietuvos archeologijos mokslo padėtį.

Vygandas Juodagalvis teigia, jog Užnemunės tyrimus paskatino prekeivių veržimasis į piliakalnius ir radinių patekimas į jų rankas: muziejai tegavo dalį raritetų. Visa tai vyko XIX a., o šiandien skaitome išsamų autoriaus darbą apie Užnemunės kultūros bruožus – jis nagrinėja keramiką. Kalbant V. Juodagalvio žodžiais, tai skolos gražinimas nepelnytai užmirštiems radiniams. Pasirodo, ornamentas puodo lipdytojoms (-ams) nelabai terūpėjo: buvo svarbus ornamentavimo vyksmas – tam būdavo net specialiai paruošiamos puodų dalys.

Keramikos puošybos tema tęsiama ir Gyčio Piličiausko, Dalios Kisielienės, Giedrės Piličiauskienės, Luko Gaižausko ir Algirdo Kalinausko straipsnyje, tik aptariama vienos gyvenvietės – Šventosios 43 – medžiaga: didžiulė 4 tūkstantm. pr. Kr. pradžios šukinės-duobelinės keramikos kolekcija. Ši keramikos grupė Lietuvos archeologijoje iki šiol nebuvo pripažinta, nors, autorių nuomone, ši medžiaga aiškiai rodo jos gyvavimo fazę. Autoriai nustatė, kad indai, puošti vietai nebūdingais ornamentais, čia buvo pradėti gaminti dėl glaudaus bendravimo su

rytų Baltijos medžiotojais-rinkėjais. Vadinasi – o tai yra svarbi įžvalga – ne viskas, kas ne sava, yra migracijos pasekmė. Straipsnyje, be kitų archeologams įprastų terminų, svarbią vietą užima kiek primiršta lingvistika – finougriški hidronimai.

Kita tema, susijusi su akmens amžiaus žmonių gyvenimu Lietuvos pajūryje – Šventosios 2/4 radarinės tyrimai. Gytis Piličiauskas, Giedrė Vaikutienė, Dalia Kisielienė, Giedrė Piličiauskienė, Kęstutis Peseckas ir Lukas Gaižauskas savo tyrimais įrodo, jog šioje, vienoje svarbiausių rytų Baltijos regione akmens amžiaus vietovių, būta ne gyvenvietės, o žvejybvietės, kurioje vyko ir pirminis žuvies apdorojimas. Ši vietovė ypatinga: ji pasakoja ne apie pasatus ir gyvenvietes, tačiau apie paskutinių medžiotojų-rinkėjų ir pirmųjų gyvulių augintojų žvejybos strategijas pajūrio regione. Ji rodo išliekant ekonomikos ir žvejybos tradicijų tęstinumą net ir iš esmės keičiantis kultūrai.

Skirtingai nei minėtuose straipsniuose, Christopheris Troskosky, Johnas White'as ir Lukas Gaižauskas pristato teorinį agrokultūrinių pasienių judėjimo modelį – žemdirbystei perimti būtinų žinių perdavimą erdvėje. Modelis paaiškina, kaip bendruomenės pereina punktualizuotus pokyčius sustiprėjusio streso sąlygomis. Pokyčiai pasireiškia kritine elgsena be chaotiškų būsenos perėjimų. Autorių siūlomo modelio taikymas kintamam mastui laike reiškia, jog jis gali būti taikomas nuo paleolito, neolito, bronzos amžiaus ir daugelio geležies amžiaus laikotarpių iki pat informacijos amžiaus dabartyje. Galiausiai, modelis padeda prasmingai lyginti socialinio ir technologinio vystymosi punktualizuotos pusiausvyros taškus šių sričių viduje bei tarp jų.

Vytenis Podėnas ir Agnė Čivilytė nagrinėja pietryčių Baltijos regiono vėlyvojo bronzos amžiaus metalo liejybos kompleksus ir kelia klausimus apie bronzos gamybos vietų reikšmę prekybiniais Europos

ryšiams. Autoriai mano, kad kelios pajūrio ruožo gyvenvietės buvo apgyventos laikinai iš Skandinavijos ar Gotlando atvykusių bendruomenių, palaukusių prekybos ir mainų ryšius su vietinėmis bendruomenėmis. Straipsnyje kvestionuojama vietinių metalurgų buvimo galimybė. Vietoj jos siūloma hipotezė keliaujančių metalo liejimų, sietinų su Skandinavų gyvenvietėmis. Ši hipotezė taip pat grindžia naują bronzos amžiaus komunikacijos ir mainų tipą: specialistai atvykdavo ir trumpam apsistodavo vietinių gyvenvietėse.

Metalo dirbinių technologijos klausimas keliamas Arvydo Malonaičio ir Agnės Čivilytės straipsnyje: rašoma apie antrinį geležies amžiaus pentinių kirvių ir kaplių panaudojimą kaip žmogaus elgsenos atspindį. Jie drąsiai įžvelgia simbolinę daiktų reikšmę, kai moteris save susieja su vyru, ir atvirkščiai. Tai ypač akivaizdžiai rodo persukti kirviai, aptikti vyrų kapuose su ginklais (ietigaliais). Taip pat priitariama idėja apie persirengėlių gyvavimą geležies amžiaus bendruomenėse. Dėstomos mintys yra naujų įžvalgų apie plačias interpretacines antrinio daiktų panaudojimo galimybes pradžia.

Lauryno Kurilos straipsnis nukelia skaitytoją iš žemiškojo kasdienybės pasaulio į laidosenos sritį. Remdamasis istoriniais rašytiniais šaltiniais ir archeologine medžiaga, autorius supažindina su geležies amžiaus pilkapynų pavertimu vėlyvųjų viduramžių kapinynais. Jo nuomone, tai yra Lietuvos christianizacijos pasekmė, atskleidžianti vietos gyventojų priešiskumą Bažnyčios reikalavimams, kai jiems teko ieškoti nuošalesnių vietų kapinynams, ir jas kai kurios bendruomenės rado senuose pagoniškuose pilkapynuose. Ko gero, reikalaujant susirasti naujas laidojimo vietas, vienos bendruomenės kūrė naujus kapinynus, o kitos, kurių gyvenamojoje erdvėje buvo senų pilkapynų ir kurios buvo geriau išlaikiusios atmintį apie protėvių kapus, ėmė laidoti juose. Galbūt tam įtakos turėjo ir išskirtinė pilkapynų išvaizda, derėjusi su perėjimo į pomirtinį gyvenimą kaip lipimo į kalną samprata.

Mokslinių straipsnių dalį užbaigia Felixo Biermanno, Christoferio Hermanno, Arkadiuszo Koperkiewicziaus ir Edvino Ubio straipsnis, kuriame pristatomi archeologiniai Varmijos Alt Vartenburgo (Barczewko) miesto (prie Olštyno, šiaurės rytų Lenkija) duomenys, ne tik mokliškai, bet ir iliustratyviai puikiai atskleidžiantys Lietuvos kariuomenės antpuolio prieš Kryžiuočių ordiną pasekmes ir pobūdį. Taip pat pateikiamas istorinis kontekstas apie Vokiečių ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos karinio konflikto ir žygių pobūdį; įžvalgų apie karinę lietuvių taktiką bei ginkluotę.

Norėdami, kad leidinys viešintų ne tik mokslinius tyrimus, bet ir archeologijoje vyraujančias diskusijas, į turinį įtraukėme atskirą skiltį. Juk iš tiesų, tai, apie ką kalbamės, spausdami vieni kitiems ranką ar nesupratę gūžčiodami pečiais, gali būti išdėstyta popieriaus lape. Taigi būkime atviri ir diskutuokime! Pirmasis šį žingsnį žengė Gintautas Zabiela, prabilęs apie metalo detektorių naudotojų indėlį archeologijos paveldo paieškoms.

Antra nauja skiltis – tai žmonių, kurie nėra archeologai, bet vienaip ar kitaip jaučiasi su ja susiję – įžvalgos apie šį mokslą. Idėja publikuoti jų mintis kilo pastebėjus, kaip įvairiai humanitarinių ir kitų mokslo sričių asmenys suvokia mūsų tyrimus ir jų prasmę. Manau, šio skyrelio tekstai įkvėps kolegas į archeologiją pažvelgti kitaip ir padidins leidinio skaitytojų skaičių. Juk, kaip rašo pirmasis šios skilties autorius istorikas Artūras Vasiliauskas, „Archeologijos muziejus yra vieta, kur – paradoksaliai – tu gali atsiverti visai šalia supratimo horizonto: ne atsargiai ir racionaliai šiapus, kaip mokslininkas, ne toli anapus, kaip ideologinis šamanas, o visai šalia. Archeologiniai eksponatai atsiveria, tačiau atsiveria ne taip, kaip tekstai, kurių bylojimu mintta istorikai, bet reikšmingai tylėdami.“

Taip pat turinį papildė ypatingų progų paminėjimas. Džiaugiamės, galėdami išspausdinti antropologės Justinos Kozakaitės kalbą Lietuvos Respublikos

Seime iškilmingame Lietuvos Nepriklausomybės dienos atkūrimo minėjime, jai gavus Valstybės Nepriklausomybės stipendiją. Su ja tikime, kad mūsų karta niekada neturės ginti savo Tėvynės ginklu, o

savo indėlį į jos gerovę įneš darydama darbus, kuriuos moka geriausiai ir mėgsta labiausiai.

Įkvėpta šio leidinio tekstų, dėkoju autoriams ir linkiu sėkmės dirbaujantis!

*Agnė ČIVILYTĖ,
atsakingoji redaktorė*